

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**FOREIGN EXPERIENCE OF CRIMINAL LIABILITY FOR THREATS OR VIOLENCE AGAINST A LAW ENFORCEMENT OFFICER**

Удод А.М., к.ю.н.,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Донецький державний університет внутрішніх справ

Федорчак І.В., капітан поліції,
викладач кафедри кримінального права та кримінології
Донецький державний університет внутрішніх справ

Наукова стаття присвячена аналізу законодавства іноземних країн за двома правовими сім'ями: 1) країн континентальної (романо-германської) правової сім'ї, що, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, пояснюється необхідністю вивчення можливості імплементації зарубіжних правових зразків з метою подальшої імовірної уніфікації законодавств та входження нашої держави до правового простору європейського співтовариства; 2) країн англосаксонської правової сім'ї – для виконання вимог комплексності дослідження та з'ясування можливості запозичення альтернативних зразків правового урегулювання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів.

До романо-германської правової сім'ї традиційно в літературі відносять правові системи, які здійснюють своє правове регулювання в континентальній Європі на основі римських, канонічних та місцевих правових традицій.

Певні відмінності у правовій регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються також і в державах, правові системи яких відносяться до англосаксонської правової сім'ї: США, Австралія, Аргентина тощо. Джерела права у зазначених країнах досить різноманітні як за формою (зокрема, традиційно суттєву регулюючу роль відіграє судовий прецедент), так і за юридичною силою, що в ще більшій мірі диференціює наявні підходи.

Аналогічні відмінності у конструкціях кримінально-правових норм про відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються і у кодексах багатьох інших країн континентальної правової сім'ї, що свідчить про відсутність єдиного правового стандарту у цій сфері. Неврегульованими або ж мало врегульованими з причин уніфікованості складів злочинів про відповідальність за вчинення злочину досліджуваної категорії виявились аналізовані питання у кодексах континентальної Європи та в деяких інших держав. Такі неоднакові підходи є результатом різновекторних історико-політичних та культурних контекстів державно-правового розвитку відповідних європейських країн.

Ключові слова: погроза, насильство, працівник правоохоронного органу, службова діяльність, кримінально-правовий захист, континентальна правова сім'я, англосаксонська правова сім'я, порівняння кримінального законодавства різних правових систем.

The scientific article is devoted to the analysis of the legislation of foreign countries according to two legal families: 1) countries of the continental (Romano-Germanic) legal family, which, taking into account the European integration vector of the development of Ukraine, is explained by the need to study the possibility of implementing foreign legal models with the aim of further possible unification of legislation and entry of our state to the legal space of the European community; 2) countries of the Anglo-Saxon legal family – to fulfill the requirements of research complexity and find out the possibility of borrowing alternative models of legal regulation of criminal liability for threats or violence against law enforcement officers.

Legal systems that carry out their legal regulation in continental Europe on the basis of Roman, canonical and local legal traditions are traditionally referred to the Romano-Germanic legal family in the literature.

Certain differences in the legal regulation of criminal liability for threats or violence against a law enforcement officer can also be observed in countries whose legal systems belong to the Anglo-Saxon legal family: the United States, Australia, Argentina, etc. The sources of law in the mentioned countries are quite heterogeneous both in terms of form (in particular, judicial precedent traditionally plays a significant regulatory role) and in terms of legal force, which further differentiates the existing approaches.

Similar differences in the constructions of criminal law norms on responsibility for threats or violence against a law enforcement officer can be traced in the codes of many other countries of the continental legal family, which indicates the absence of a single legal standard in this area. The analyzed issues in the codes of continental Europe and in some other states turned out to be unregulated or poorly regulated due to the uniformity of the composition of crimes on responsibility for committing a crime of the studied category. Such different approaches are the result of different vector historical, political and cultural contexts of state and legal development of the respective European countries.

Key words: threat, violence, law enforcement officer, official activity, criminal legal protection, continental legal family, Anglo-Saxon legal family, comparison of criminal legislation of different legal systems.

Правова система України на сучасному етапі її розвитку характеризується самодостатністю з одного боку та певним впливом на неї юридичних зрізків низки зарубіжних держав – з іншого. Як слушно зауважує М. І. Хавронюк, у кримінальному законодавстві України, як і в кримінальному законодавстві будь-якої держави, змішані елементи національно-самобутнього з елементами запозиченого чужого. Це законодавство завжди розвивалось під певним впливом кримінального законодавства інших держав, а також під впливом міжнародного права, який з часом ставав усе більш потужним [1, с. 13]. Таким чином, вважаємо за доцільне підтримати думку В. О. Навроцького, який зазначає, що вивчення зарубіжних надбань завжди було, є та буде важливим джерелом досвіду, як позитивного так і негативного для вдосконалення вітчизняного

законодавства [2, с. 5]. В цьому контексті слід також додати, що зразки зарубіжного законодавства про кримінальну відповідальність є суттєвим порівняльно-правовим фактором криміналізації суспільно небезпечних діянь у вітчизняному правовому просторі. Разом з тим, дослідження досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності взагалі та за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, зокрема, має здійснюватись системно. Відтак, акцентувати увагу на аналізі законодавства іноземних країн за двома напрямками (блоками): 1) країн континентальної (романо-германської) правової сім'ї, що, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, пояснюється необхідністю вивчення можливості імплементації зарубіжних правових зразків з метою подальшої імовірної уніфікації законо-

давств та входження нашої держави до правового простору європейського співтовариства; 2) країн англосаксонської правової сім'ї – для виконання вимог комплексності дослідження та з'ясування можливості запозичення альтернативних зразків правового урегулювання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів.

Романо-германська правова сім'я (континентальна) – це сукупність національних правових систем країн континентальної Європи, що мають схожість історичного генезису на основі давньоримського права та його пристосування (разом з канонічним правом і місцевими звичаями) до нових національних умов, спільні засади правового регулювання, подібні риси структури права з поділом на публічне і приватне право, одноманітне розуміння природи норми права як правила поведінки загального характеру, єдність системи форм (джерел) права, основною з яких є нормативноправовий акт. Романо-германська правова сім'я охоплює дві групи правових систем: романську, до якої відносять Італію, Францію, Нідерланди, Бельгію тощо, та германську, до якої входять Німеччина, Австрія, Угорщина та ін. Суттєвих відмінностей в основоположних рисах ці дві підгрупи не мають, що дозволяє їх об'єднувати в межах однієї правової сім'ї. Їх особливості, здебільшого, пов'язані з історичним шляхом формування та розвитку відповідних правових систем, стилем юридичної мови та юридичної техніки. [3, с. 283]. Таким чином, найбільш показовим та типовим для означеної правової сім'ї виявляють законодавства Франції та Німеччини, норми якого про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів будуть нами досліджені.

Положення КК Франції суттєво відрізняються від кримінальних кодексів країн пострадянського простору, в тому числі й України. Перш за все, в аспекті розглядуваної нами проблематики звергає на себе увагу та обставина, що норми про кримінальну відповідальність на життя і здоров'я працівників правоохоронних органів знаходяться у Відділі I Глави I Параграфу II «Про посягання на особистість людини». Так, ч. 4 ст. 222-8 КК Франції передбачає кримінальну відповідальність за «Катування, жорстокі дії та інші насильницькі дії щодо магістрата, присяжного засідателя, адвоката, публічного службовця, представника закону, уповноваженого міністром юстиції (нотаріус, представник суду та ін.), військовослужбовця жандармерії, службовця національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації чи будь-якої іншої особи, що володіє публічною владою, чи особи, на яку покладений будь-який обов'язок щодо публічної служби при виконанні або у зв'язку з виконанням цих функцій, якщо статус потерпілого є очевидним для або заздалегідь відомий винному» [4, с. 134]. З наведеної статті можна зробити кілька висновків.

По-перше, судячи зі структурного розташування викладеної норми, законодавець Франції віддає пріоритет кримінально-правовому захисту життя і здоров'я людини, аніж відносин щодо порядку управління чи авторитету органів державної влади, незважаючи на публічний правовий статус (в тому числі й статус працівника правоохоронного органу) потерпілого. Така позиція видається нам цілком обґрунтованою та такою, що відповідає не лише етичним принципам організації взаємовідносин між людиною (громадянином) та державою, а й узгоджується з вітчизняними конституційними принципами, згідно з якими людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визнають в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому вважаємо обґрунтованою постановку питання про доцільність закріплення досліджуваного складу злочину саме в розділі «Злочини проти життя та здоров'я». Окремо ця проблема буде нами досліджуватись у другому розділі цієї дисертації.

По-друге, кримінально-правовий захист здоров'я представників влади та інших осіб, які виконують публічні функції за КК Франції є уніфікованим за критерієм конкретного правового статусу потерпілого в межах зазначеної групи. На нашу думку, це може свідчити про відсутність об'єктивної потреби в окремій законодавчій регламентації кримінальної відповідальності за насильницькі посягання на працівників правоохоронних органів через відносно невелику кількість злочинів досліджуваної категорії. Проте, за сучасної криміногенної ситуації в Україні такий підхід навряд чи може бути запозичений.

По-третє, серед імовірних потерпілих в аналізованій законодавчій конструкції не виокремлюються близькі особи (або ж родичі) працівника правоохоронного органу та інших категорій потерпілих, згідно ч. 4 ст. 222-8 КК Франції. Така позиція також може бути обґрунтована відносною непоширеністю насильницьких дій щодо близьких правоохоронцеві осіб, що однак, також не може бути втілене у вітчизняному законодавстві через особливості детермінації, поширеності, розгалуженість сфер та форм відтворення вітчизняної злочинності взагалі й щодо працівників правоохоронних органів, зокрема.

По-четверте, в розглядуваній нормі КК Франції відсутня диференціація кримінальної відповідальності в залежності від тяжкості насильства, застосовуваного до працівника правоохоронного органу. Цей недолік компенсується встановленням досить широких меж відносно визначеної санкції, а саме. Особа, визнана судом винною в чиненні вказаного злочину підлягає покаранню у виді позбавлення волі строком від 15 до 30 років [4, с. 136]. Однак, в Україні така дискреція суддівських повноважень зазвичай визнається як корупціогенний фактор [5, с. 127] та не сприяє формуванню правової моделі, в якій би втілювався найбільш індивідуалізований підхід у реалізації правовідновлювальної, превентивної та репресивної функції законодавства про кримінальну відповідальність.

По-п'яте, законодавець Франції закріплює особливості суб'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, серед яких доцільно звернути увагу на мотив та/або мету, яка пов'язує вчинення злочину з реакцією на виконання потерпілим службових функцій (що властиво, хоча і в дещо інших термінах, для вітчизняного законодавства – ст. 345 КК України), а також на особливості інтелектуальної складової умислу – усвідомлення винним спеціального правового статусу потерпілого. З нашої точки зору, остання ознака є частково зайвою, так як застосування до потерпілого насильства у зв'язку з реалізацією ним службових функцій априорі передбачає знання приналежності його до відповідної категорії публічних службовців, наразі – до працівників правоохоронних органів. Тому керуючись принципом законодавчої техніки щодо економії мовних засобів та забезпечення логічної стрункості норм права, можливо визнати зазначену конструкцію не прийнятною до запозичення у вітчизняне законодавство.

Разом з тим, вище ми вказали на часткову надлишковість нормативної фіксації усвідомлення винним спеціального правового статусу потерпілого, що зумовлюється включенням до переліку факультативних ознак складу злочину обставинки його вчинення – ситуація виконання потерпілим службових обов'язків. У зв'язку з цим слід доцільно зауважити на більшій раціональності та обґрунтованості відображеного у КК України підходу щодо диференціації різних складів злочинів за означеним критерієм у різних статтях – ст. 342 та ст. 345.

Поряд з цим, поза увагою французького законодавця залишився спеціальний склад злочину про захист відносин власності працівників правоохоронних органів, які, згідно чинного КК Франції, захищаються на загальних засадах, що, на нашу думку, є певною прогалиною.

Інша картина правової регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо пра-

цівників правоохоронних органів виявляється при аналізі КК Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН). Так, згідно параграфу 113, що міститься у Розділі VI, злочинним визнається: «Протидія, що чиниться посадовій особі чи військовослужбовцю, який призначений виконувати закони, правові приписи, вироки, рішення суду чи розпорядження, при вчиненні ним таких службових дій шляхом насильства чи погрози застосування насильства, чи напад при цьому на нього» [6, с. 143]. Відповідно до параграфу 114 до службової дії посадової особи у сенсі параграфу 113 прирівнюються дії по виконанню рішень осіб, які мають права та обов'язки службовців поліції або допоміжних чиновників прокуратури, які не є посадовими особами [6, с. 143]. Одряду ж звернімо увагу на те, що КК ФРН не містить норми, яка б прямо відповідала змісту ст. 345 КК України, тобто передбачала б кримінальну відповідальність за погрозу або насильства щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю. Як можна пересвідчитись, злочинними визнаються дії, вчинювані як протидія працівникові правоохоронного органу (посадовій особі, військовослужбовцю, поліцейському та ін. особам, передбаченим у параграфах 113, 114 КК ФРН) безпосередньо при виконанні ним службових обов'язків. Зазначеній конструкції в більшій мірі відповідає ст. 342 КК України – «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві».

Однак, не зважаючи на таку обставину, вартим на увагу вважаємо положення п. 4 параграфу 113 КК ФРН, згідно з яким в якості пом'якшуючої кримінальну відповідальність обставини виступає помилка винного, яка полягає у невірній оцінці дій правоохоронця як неправомірних за умови, що винний міг уникнути помилки [6]. На нашу думку, в контексті досить високого рівня злочинності серед працівників ОВС, суддівського корпусу та працівників інших правоохоронних органів, про що свідчать результати кримінологічних досліджень, здійснених О. М. Ігнатовим, О. А. Мартиненком, В. О. Самогівич та іншими вітчизняними вченими, досить актуальним видається дослідження питання про можливість запровадження аналогічної підстави, яка б пом'якшувала покарання до КК України. Крім того, у зв'язку з наведеним положенням КК ФРН вважаємо за доцільне дослідити і питання про особливості правової регламентації та кваліфікації діянь винного при погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вчинених при наявності сумнівної помилки, тобто якщо особа не мала змоги уникнути помилки в оцінюванні службової діяльності правоохоронця як неправомірної (при цьому правила щодо уявної оборони не здатні цілком охопити всю гамму можливих випадків вчинення досліджуваного злочину через відсутність передбачених ст.ст. 36-37 КК України всіх умов й підстав застосування даної обставини, що виключає злочинність діяння). Зазначеним питанням буде нами приділена окрема увага при дослідженні суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

Аналогічні відмінності у конструкціях кримінально-правових норм про відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються і у кодексах багатьох інших країн континентальної правової сім'ї, що свідчить про відсутність єдиного правового стандарту у цій сфері. Так, близькими до змісту КК Франції виявились положення кодексів Іспанії (ст. 550 КК Іспанії), Сербії (ст. ст. 209, 213 КК Сербії), Болгарії (ст. 269 КК Болгарії), Республіки Сан-Марино (ст. ст. 381, 382 КК Республіки Сан-Марино), Голландії (ст. 179 КК Королівства Нідерланди) та деяких інших країн континентальної Європи. Неврегульованими або ж мало врегульованими з причин уніфікованості складів

злочинів про відповідальність за вчинення злочину досліджуваної категорії та, таким чином, близькими за змістом до КК ФРН, виявились аналізовані питання у кодексах Швейцарії, Австрії, Бельгії та деяких інших держав. Такі неоднакові підходи є результатом різновекторних історико-політичних та культурних контекстів державно-правового розвитку відповідних європейських країн.

Певні відмінності у правовій регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються також і в державах, правові системи яких відносяться до англосаксонської правової сім'ї: США, Австралія, Аргентина тощо. Джерела права у зазначених країнах досить різнірідні як за формою (зокрема, традиційно суттєву регулюючу роль відіграє судовий прецедент), так і за юридичною силою, що в ще більшій мірі диференціює наявні підходи.

Так, згідно п. «b» ч. 1 ст. 240.2 Примірного кодексу США – «Погрози чи інші способи недозволеного впливу у зв'язку з питаннями, що мають офіційне, політичне значення» – злочинним (felony) визнається погроза спричиненням шкоди будь-якому публічному службовцю з метою вплинути на його рішення, думку, рекомендацію, голосування або здійснення ним в іншій формі належного йому права на розсуд в судовому чи адміністративному провадженні [7]. Крім того, ст. 240.4 вказаного нормативно-правового акту – «Помста за вчинену в минулому дію за посадою» – кримінально караним (misdemeanor) визнає спричинення іншій особі шкоди шляхом вчинення будь-якої незаконної дії у виді помсти за будь-які законно вчинені в минулому цією особою дії в якості публічного службовця [7]. В цілому кримінальні кодекси більшості штатів США дублюють ці положення в найбільш узагальненому вигляді без додаткового описання характеру погроз та насильства, тяжкості останнього, характеристики потерпілого, що дозволяє використати наведені норми як універсальні моделі кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів від погроз та насильства у зв'язку з їх службовою діяльністю.

Отже, як можна бачити, в американському кримінальному праві не виділяється окремих склад злочину про погрозу або насильство за критерієм приналежності потерпілого до службовців правоохоронних органів. Закріплюється узагальнена законодавча конструкція кримінально-правового захисту публічних службовців, до категорії яких потрапляють також і правоохоронці, враховуючи юридичну природу їх служби. При чому ч. 1 ст. 240.2 Примірного кодексу США в більшій мірі відповідає положенням ст. ст. 343, 344 КК України, в той час, як п. 240.4 – ст. ст. 345 та 346 КК України. Однак, на відміну від вітчизняного американське законодавство про кримінальну відповідальність не виокремлює погрозу, вчинену з мотивів помсти за колишню службову діяльність потерпілого, обмежуючись виключено фактичним насильством (метою ж погрози є виключно зміна поведінки потерпілого, прийняття ним певного рішення, а не помста). З одного боку такий підхід обґрунтовується бажаннями законодавця упередити настання суспільно небезпечних наслідків шляхом перенесення моменту закінчення злочину на більш ранню стадію і формуванням усіченого складу злочину, а з іншого – виявляється обмеженість кримінально-правового захисту щодо випадків застосування погрози насильством з метою помсти.

Примітним також видається й відсутність у відповідних складах злочинів вказівки на близьких правоохоронцеві (іншому публічному службовцю) осіб як потерпілих, а так само й суспільно небезпечних дій щодо власності в контексті помсти за службову діяльність. В цьому виявляється ідентичність правових стандартів романо-германської та англосаксонської правових сімей, що, власне кажучи, не є характерним для пострадянських країн. Нагомість, звертає на себе увагу виділення в окремий склад зло-

чину, що формується за критерієм суб'єктивної сторони – мотиву помсти за колишню діяльність, що не властиве для правових систем країн романо-германської правової сім'ї, норми яких вирізняються уніфікованістю змісту як щодо характеристики потерпілих, так й суб'єктивної сторони.

Відтак, можна констатувати, що американське законодавство про кримінальну відповідальність, виявляє як спільні, так і відмітні від країн романо-германської правової сім'ї, а також України, риси.

Відповідає в цілому загальним рисам американського кримінального права в аспекті досліджуваної проблематики й Кримінальний кодекс Австралії. Зокрема, ст. 147.2 останнього передбачає кримінальну відповідальність за «погрозу спричинення шкоди публічному чиновнику Австралійського Союзу і подібним йому особам» [7]. Таким чином, констатуємо, що за австралійським законодавством про кримінальну відповідальність (яке також відноситься до правових систем англо-американської правової сім'ї) відсутня спеціалізована кримінально-правова охорона працівників правоохоронних органів від насильства та погроз. Вони захищаються на рівні з іншими особами, що перебувають на публічній (державній) службі. Разом з тим, певний інтерес викликає норма, яка міститься в ч. 2 ст. 147.2 КК Австралії: «В ході судового переслідування винуватого немає необхідності доводити той факт, що особа, якій погрожували, дійсно побоювалась реалізації погрози» [8, с. 156]. Наведене може бути пояснене викладеним нами вище обґрунтуванням щодо усіченого складу злочину як результату підвищеної його суспільно небезпечності. Однак, австралійський законодавець ще в більшій мірі розвинув зазначену тенденцію та поширив її й на особливості конструювання інтелектуальних ознак вини, а саме: умисел винного може й не охоплювати усвідомлення сприйняття потерпілим його погроз як реальних та й взагалі, чи дійшли погрози до відома потерпілого чи ні (наприклад, погрози, викладені в поштовоному листі, який так і не дійшов до адресата – публічного чиновника Австралійського Союзу). Таким чином, фактично будь-які погрози публічним службовцям, в тому числі й правоохоронцям, за КК Австралії визнаються злочинними.

Як і для американського законодавства про кримінальну відповідальність, для австралійського не є характерним спеціальний кримінально-правовий захист життя і здоров'я правоохоронців (як врешті й «публічних чиновників» в цілому) від фізичного насильства. Воно (життя і здоров'я) охороняється на загальних засадах, що може бути пояснене певними історико-політичними й правовими відмінностями у формуванні англо-американської

правової і романо-германської правових сімей, правових систем країн пострадянського правового простору, що виражається у значно меншому відділенні держави від суспільства, щільному та двосторонньому зв'язку державного апарату з громадянами, їх взаємодії та активному взаємовпливі. Цими причинами, на нашу думку, може бути пояснена відсутність розвиненого та спеціалізованого кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів.

Аналогічні положення, які, однак, сформувалися з дещо інших причин, знайшли своє відображення й в КК Аргентини. В останньому також немає спеціалізованого складу злочину за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. Відповідальність за означені діяння регламентується нормами про злочини проти життя та здоров'я. Так, наприклад, ст. 149.2 КК Аргентини передбачає кримінальну відповідальність за погрозу, виражену з метою викликати тривогу чи страх. Кваліфікованими видами погроз: а) є їх анонімний характер; б) використання для погрози зброї [9, с. 154]. Таким чином, навіть в узагальненому вигляді представники публічної влади не знаходять спеціалізованого кримінально-правового захисту у КК Аргентини. Натомість вельми розгалуженим та до певної міри не систематизованим є комплекс складів злочинів, що вчиняються державними службовцями взагалі та працівниками поліції, зокрема, перелік яких налічує більше 30 статей. У зв'язку з цим, можемо припустити, що несформованість в КК Аргентини, як країні з правовою системою, що відноситься до англосаксонської правової сім'ї, положень аналогічних ст. 345 КК України зумовлено не розвиненістю демократичних інституцій та давніх правових, громадянських традицій на зразок США та Австралії, а високим рівнем злочинності серед самих правоохоронців та непоширеність відповідних злочинів щодо них.

Отже, права регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу в країнах англо-саксонської правової сім'ї вирізняється: а) відсутністю спеціальних складів злочинів; б) уніфікованістю об'єктивної сторони відповідних складів злочинів, усіченим характером останніх; в) різними підходами щодо формулювання ознак суб'єктивної сторони складів злочинів. В цілому, з урахуванням вітчизняних правових традицій та звичаїв юридичної практики, специфіки вітчизняної злочинності, можна констатувати, що кримінальні кодекси країн англосаксонської правової сім'ї можливо розглядати як джерела для правових запозичень в аспекті удосконалення ст. 345 КК України в досить обмеженому варіанті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія / М. І. Хавронюк. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Канон, А.С.К., 2002. 1104 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Кримінальний кодекс Французької Республіки / за ред. В. Л. Менчинського, пер. на укр. К. І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. 348 с.
5. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП, 2010. 266 с.
6. German Criminal Code URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html (дата звернення: 10.07.2023).
7. U.S. Code: Table Of Contents – 18 U.S. Code Part I – CRIMES URL: <https://web.archive.org/web/20050924093636/http://www.access.gpo.gov/uscode/title18/part1.html> (дата звернення: 10.07.2023).
8. Australia Criminal Code Act 1995 URL: https://www.legislation.gov.au/Details/C2014C00793/Html/Volume_1#_Toc405451547 (дата звернення: 10.07.2023).
9. Argentino Código Penal Ley 11.179 BUENOS AIRES, 21 de Diciembre de 1984 URL: <http://www.saij.gob.ar/11179-nacional-codigo-penal-Ins0002677-1984-12-21/123456789-0abc-defg-g77-62000scanyel?> (дата звернення: 10.07.2023).